

Moeizame zoektocht naar nieuwe verdienmodellen landbouw

Jop Woltjer en Martien Voskuilen

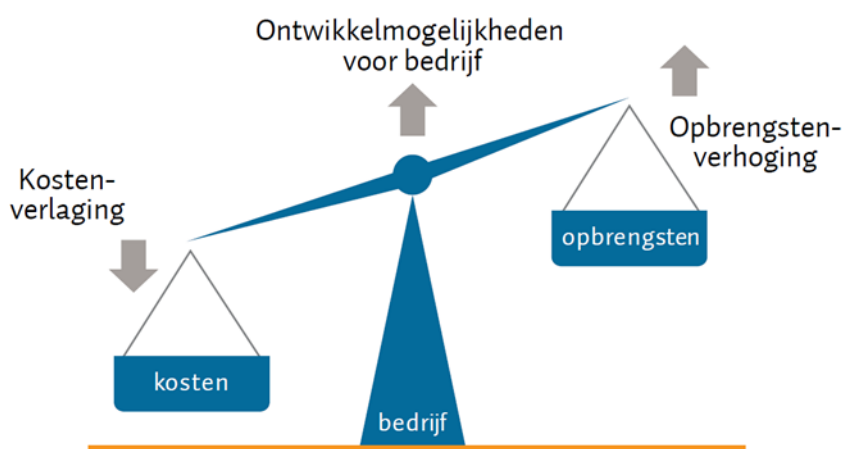
De milieudoelstellingen van de overheid sturen de landbouw een meer extensieve weg op, één die het inkomen van boeren potentieel onder druk zet. Dat vraagt om nieuwe en aangepaste activiteiten, zogenaamde verdienmodellen, om het dreigende inkomensverlies op te vangen. Een doorrekening van een aantal verdienmodellen voor een meer extensieve melkveehouderij geeft aan dat het verlies aan omzet door de extensievere productie niet wordt goedgeemaakt door lagere kosten of hogere opbrengsten uit andere activiteiten. De verdienmodellen, waaronder het stapelen van beloningen, zijn voorts vaak sterk afhankelijk van overheidssteun.

De zoektocht naar alternatieve verdienmodellen is niet eenvoudig, zo laten drie recente WUR-studies zien. Schrijver e.a. (2022) rekenden aan concrete verdienmodellen voor extensieve landbouwbedrijven, Silvis e.a. (2022) onderzochten de mogelijkheden van het stapelen van beloningen voor natuurinclusieve landbouw en Van der Meulen e.a. (2022) analyseerden het effect van verbredingsactiviteiten op het inkomen in de landbouw. Dit bericht trapt af met een korte toelichting op de begrippen verdienmodel en verdienvermogen.

Verdienmodel en verdienvermogen

In de praktijk worden de termen verdienmodel en verdienvermogen vaak door elkaar gebruikt, zonder dat een heldere definitie wordt gegeven. Voor Jongeneel (2020) zijn *verdienmodellen* vooral gerelateerd aan activiteiten en de inkomsten die daarmee kunnen worden gegenereerd. Het creëren van extra verdiensten door (nieuwe) activiteiten te ontwikkelen is een belangrijk onderdeel, maar niet het enige onderdeel van het verdienmodel. Het verdienmodel kan ook verbeteren als er kan worden bespaard op kosten (figuur 1). Voor een goed verdienmodel moeten de opbrengsten groter zijn dan de kosten, ofwel moet er voldoende toegevoegde waarde worden gecreëerd. Voor de evolutie van het verdienmodel in de tijd is er nog een belangrijke derde pijler, namelijk of er voldoende ontwikkelmogelijkheden zijn voor het bedrijf.

De mogelijkheid om een verdienmodel succesvol in de praktijk te brengen of verder te ontwikkelen hangt af van het *verdienvermogen* van de agrariërs. Bij verdienvermogen gaat het vooral om innovatiekracht, aanpassingsvermogen, ondernemerschap en bedrijfsontwikkeling.¹ Maar ook de huidige kostenstructuur en schaalgrootte zijn bepalend of een verdienmodel op een bedrijf winstgevend kan worden uitgerold.

Figuur 1 De drie pijlers voor een duurzaam verdienmodel
Bron: Polman en Jongeneel (2020)

Verdienmodellen extensieve melkveehouderijen

Extensieve en natuurinclusieve vormen van landbouw, waarbij boeren de natuur sparen en verzorgen, kunnen een oplossing zijn voor uitdagingen op het terrein van biodiversiteit en klimaat (Polman en Jongeneel, 2020). Daarnaast kan extensieve landbouw ook bijdragen aan de verbetering van waterkwaliteit en het tegengaan van bodemdaling en verdroging. Extensieve vormen van landbouw – met een lagere veedichtheid (veehouderij) en een hoger aandeel rustgewassen met een lagere bemesting (akkerbouw) – worden doorgaans wel gekenmerkt door lagere opbrengsten, waardoor er zorgen ontstaan over het verdienmodel.

Met een aantal rekenvoorbeelden illustreren Schrijver e.a. (2022) hoe verdienmodellen van extensieve bedrijven kunnen worden opgebouwd. Hiervoor kijken de onderzoekers naar combinaties van het verlagen van kosten (bijvoorbeeld lagere grondkosten en minder inputs), verhogen van opbrengsten (bijvoorbeeld een hogere prijs voor het product of een vergoeding voor ecosystemendiensten) en bedrijfsontwikkeling (bijvoorbeeld schaalvergroting). Voor melkveehouderijen vergelijken de onderzoekers een 'traditioneel' referentiebedrijf met vijf scenario's (tabel 1).²

Op korte termijn meestal onvoldoende inkomsten

De bedrijfsmodellen leveren, met uitzondering van model D (de omvorming van cultuurgrond naar natuurgrond met een sterke nadruk op agrarisch natuurbeheer), op korte termijn onvoldoende inkomsten op om het verlies aan omzet door extensivering goed te maken (figuur 2a). Belangrijke principes van deze verdienmodellen zijn schaalvergroting (meer grond) en lage grondkosten in combinatie met de basispremie vanuit het GLB. De schaalvergroting in combinatie met de extensivering leidt in de meeste gevallen tot een drastisch reductie van zowel de opbrengsten als kosten per hectare, met name voor model D (figuur 2b).

¹ Verdienvermogen heeft ook te maken met marktpositie en ontwikkelingen daarin. Marktmacht bij 'tegenpartijen' kan ertoe leiden dat de verdiensten voor boeren worden onderdrukt en dat er afroming van inkomsten plaatsvindt.

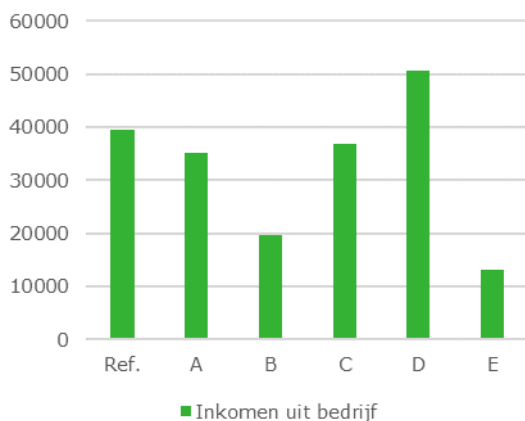
² Schrijver e.a. (2022) rekenen ook nog drie scenario's door voor de akkerbouw welke in dit themabericht niet worden behandeld.

Tabel 1 Verdienmodellen melkveehouderij

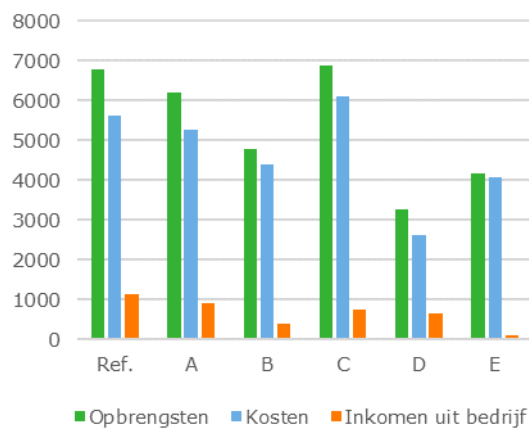
Model	Beschrijving
A Mest op eigen land	Alle mest van eigen vee wordt op de eigen grond geplaatst. Het aantal melkkoeien en melkproductie blijft gelijk, maar areaal cultuurgrond stijgt met 6 ha voor de mestafvoer.
B Extensief met agrarisch natuurbeheer	Dit model is illustratief voor een situatie waarin de druk om te extensiveren groot is en de veehouder de veestapel niet wil inkrimpen. Aantal koeien blijft gelijk, maar de melkproductie daalt en het areaal grasland stijgt met 25 ha.
C Biologisch met natuurbeheer en kaasbereiding	Dit model is illustratief voor een biologische melkveehouderij met neveninkomsten uit kaasmakerij op de boerderij. Aantal koeien blijft gelijk, maar de melkproductie daalt en het areaal grasland stijgt met 22 ha.
D Omvorming naar natuur	Dit model legt de nadruk op natuurdoelen. Afwaardering eigen grond naar natuurgrond. Uit deze opbrengsten wordt de aanschaf van 80 ha natuurgrasland gefinancierd. Aantal koeien blijft gelijk, maar de melkproductie daalt.
E Pacht van natuurland en loonwerk	Pacht natuurland in het Natuurnetwerk Nederland (NNN) tegen lage pachtsom. Biomassa uit het terreinbeheer wordt gebruikt als strooisel in de stal of meststof. Aantal koeien stijgt sterk, maar de gemiddelde melkproductie daalt, oppervlakte cultuurgrond stijgt naar 207 ha. Inkomen wordt aangevuld met loonwerk.

Bron: Schrijver e.a. (2022).

In het onderzoek van Schrijver e.a. (2022) is gekozen voor een forse extensivering op basis van praktijksituaties die potentieel ook breder kunnen worden uitgerold. Hierbij wordt dus niet gekeken naar de extreem goede of slechte voorbeelden die in de praktijk ook altijd te vinden zijn. Daarnaast richt het onderzoek zich tot nevenactiviteiten met een herkenbare relatie tot landbouwactiviteiten (natuurbeheer en kaasbereiding). Ook beperkt dit onderzoek zich tot individuele bedrijven, een mogelijke wisselwerking waarbij bedrijven elkaar in de markt versterken of juist beconcurreren is dus niet meegenomen.

Figuur 2a Inkomen (euro) uit bedrijf per onbetaalde arbeidsjaareenheid, 2019
Bron: Schrijver e.a. (2022).

Figuur 2b Resultaten (euro per hectare), 2019

Overheidssteun nodig

De uitvoerbaarheid en toekomstbestendigheid van alle bovenstaande verdienmodellen is mede afhankelijk van de overheid. De door de overheid gecreëerde randvoorwaarden in de rekenvoorbeelden variëren van het mogelijk maken van lagere pacht voor natuurterreinen, compensatie voor afwaardering cultuurgrond, GLB-vergoedingen (basispremie en ANLb), en regelgeving die een nichemarkt voor biologische producten mogelijk maakt. Voor extensivering zijn boeren nodig die dit willen, kunnen en voldoende steun ondervinden van hun omgeving (o.a. ketenpartijen en terreinbeherende organisaties).

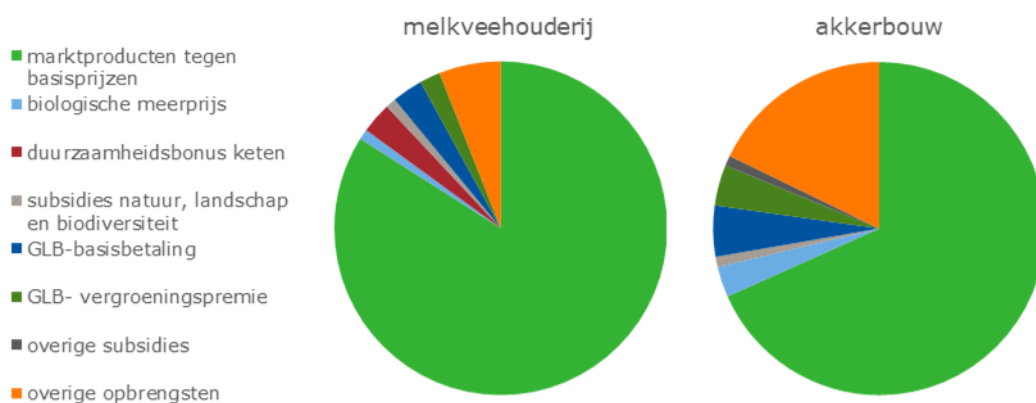

Stapelen beloningen

De rekenvoorbeelden hierboven gaan niet expliciet in op de mogelijkheid om verschillende vormen van beloning door publieke en private partijen te stapelen. In een recente studie door Bouma e.a. (2019) wordt betoogd dat geïsoleerde beloningen veelal onvoldoende zijn om een omschakeling naar meer natuurinclusieve landbouw te stimuleren. Bij het stapelen van beloningen wordt een veel groter effect verwacht. Met name voor de melkveehouderij en gemengde bedrijven zou een combinatie van meerprijzen die ketenpartijen betalen, rentekortingen door banken en GLB-vergoedingen door de overheid, tot een aantrekkelijk verdienmodel kunnen leiden (Bouma e.a., 2019). Door het stapelen van beloningen kunnen potentieel interessante verdienmodellen ontstaan.

Stapelen beloningen staat nog in kinderschoenen

Silvis e.a. (2022) onderzochten in hoeverre en op wat voor manier publieke en private partijen kunnen bijdragen aan het stapelen van beloningen voor natuurinclusieve landbouw. Zij concluderen dat het stapelen van publieke en private beloningen momenteel nog in de kinderschoenen staat. Recente praktijkervaringen laten wel zien dat de meeste initiatieven steunen op een brede coalitie van publieke en private partijen, maar dat de gemoeide bedragen nu nog zeer bescheiden zijn. Figuur 3 laat zien dat de beloningen (opbrengsten) vanuit de private sector in de vorm van een meerprijs voor biologische producten en duurzaamheidsbonus vanuit de keten slechts een klein deel (3 à 4%) vormen van de beloningen voor de melkveehouderij en de akkerbouw. De specifieke beloningen voor natuur en landschap zijn hoofdzakelijk van publieke aard. Private beloningen voor natuurprestaties zijn marginaal en er zijn geen signalen dat deze substantieel zullen stijgen. Figuur 3 onderstreept ook dat de verkoop van marktproducten tegen basisprijzen veruit het grootste deel van de opbrengsten genereert. De prijs voor bijvoorbeeld melk, die momenteel uitzonderlijk hoog ligt, heeft dan ook potentieel een veel groter effect op het inkomen van melkveehouders dan de uitbreiding van multifunctionele betalingen vanuit het GLB of de keten.

Figuur 3 Verdeling opbrengsten (%) melkveehouderij en akkerbouw, 2016-2018

Bron: Silvis e.a., 2022.

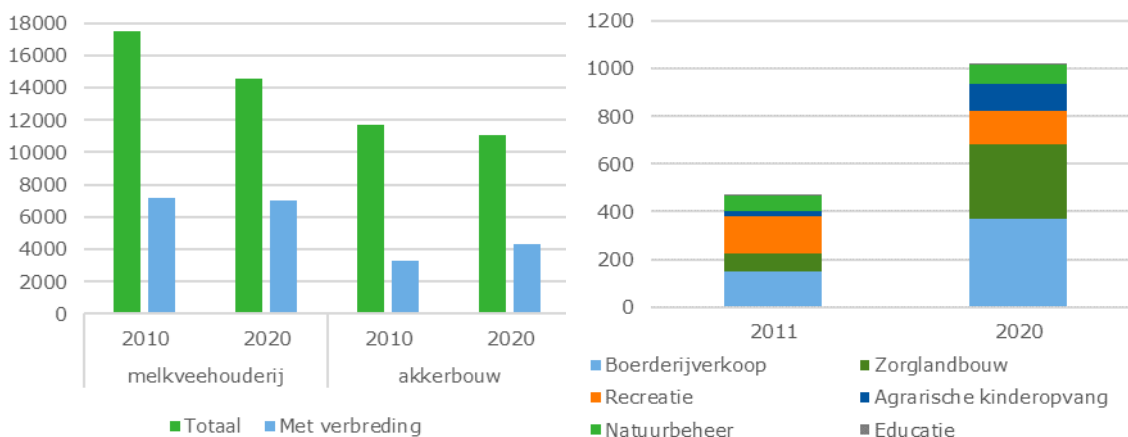
Patstelling overheden en bedrijfsleven

Tussen overheden en het bedrijfsleven bestaat ook een fundamenteel verschil van inzicht wat betreft het stapelen van beloningen. Overheden zoeken naar oplossingen waarbij marktpartijen meer verantwoordelijkheid nemen. Het bedrijfsleven legt de nadruk op de noodzaak van een gelijk speelveld in de (internationale) markten en vindt dat overheden het voortouw moeten nemen in het belonen van publieke goederen zoals ecosysteemdiensten. Private partijen in en rond de agrarische productie willen de beloning van hun relaties (leveranciers en afnemers) in eigen hand houden en die niet overdragen aan een andere organisatie (Silvis e.a., 2022).

Verbredingsactiviteiten

Belang van verbreding in het verdienmodel neemt toe

De overige opbrengsten in figuur 3 zijn inkomsten uit multifunctionele activiteiten zoals recreatie, zorg en energie. Voor de melkveehouderij, maar zeker ook de akkerbouw, vormen deze zogenaamde *verbredingsactiviteiten* een substantiële aanvulling op de opbrengsten en zijn steeds vaker een belangrijk onderdeel van het verdienmodel.³ Figuur 4a illustreert dat het (procentuele) aandeel van agrarische bedrijven met verbredingsactiviteiten tussen 2010 en 2020 sterk is toegenomen. Van de verbredingsactiviteiten in 2020 leveren de directe verkoop van agrarische producten (boerderijverkoop) en zorglandbouw de grootste aanvulling op de omzet van multifunctionele agrarische bedrijven (figuur 4b).

Figuur 4a Aantal bedrijven, 2010 en 2020
Bron: CBS-Landbouwtelling, bewerking Wageningen Economic Research.

Figuur 4b Omzet (mln. euro) verbreding land- en tuinbouw, 2011 en 2020
Bron: Van der Meulen e.a. (2022b).

Verbreding zorgt niet voor hoger bedrijfsresultaat en stabiel inkomen

Van der Meulen e.a. (2022a) laten zien dat de bedrijven met verbredingsactiviteiten gemiddeld hogere inkomens behalen dan bedrijven zonder verbreding: de verschillen in het bedrijfsresultaat tussen bedrijven met en zonder verbreding zijn significant (74.000 versus 66.000 euro per bedrijf). Echter, de bedrijven met verbredingsactiviteiten zijn doorgaans aanzienlijk groter (47 versus 37 ha) en beschikken ook over meer onbetaalde arbeid (2,0 versus 1,7 onbetaalde arbeidsjaareenheid). Wanneer rekening wordt gehouden met de onbetaalde arbeidsinzet is er geen verschil in het bedrijfsresultaat (of fiscale winst) tussen bedrijven met en zonder verbreding. Daarnaast blijkt dat verbredingsactiviteiten ook niet voor een stabiel inkomen zorgen (Van der Meulen e.a., 2022a).

³ Subsidies voor natuurbeheer, uitgesplitst in figuur 3, worden ook tot de verbredingsactiviteiten gerekend.

Conclusies

Ontwikkeling goede verdienmodellen zaak van lange adem

Het voorgaande illustreert dat de transitie naar duurzamere landbouwvormen gebaseerd op goede verdienmodellen nog een lange weg te gaan heeft. De modelmatige doorrekening van een aantal extensieve verdienmodellen voor de melkveehouderij laat zien dat voor de meeste gangbare modellen het verlies aan omzet door extensivering niet wordt goedgehaakt door het verlagen van de kosten of het verhogen van opbrengsten uit andere activiteiten. Het stapelen van beloningen vanuit publieke en private partijen lijkt in theorie een aantrekkelijk instrument, maar in de praktijk blijkt dat de hiermee gemoeide bedragen nog zeer bescheiden zijn, ondanks dat de initiatieven kunnen steunen op een brede coalitie van publieke en private partijen. Multifunctionele bedrijven realiseren gemiddeld genomen een hoger bedrijfsresultaat, maar de uitvoering van de verbredingsactiviteiten vergt doorgaans ook een grotere inzet van (onbetaalde) arbeid. De verdienmodellen van bedrijven met verbredingsactiviteiten, uitgedrukt in inkomsten per onbetaalde arbeidsjaareenheid, blijken dus niet wezenlijk beter dan die van bedrijven zonder verbreding. Daarnaast is het bij een grootschalige uitrol van de besproken verdienmodellen de vraag of bedrijven elkaar in de markt versterken of juist beconcurreren. Deze interacties kunnen het rendement van het verdienmodel positief of negatief beïnvloeden.

Verdienmodellen sterk afhankelijk van overheidssteun

De verdienmodellen zijn vaak ook nog sterk afhankelijk van ondersteuning vanuit de overheid. De overheid moet concreet maken wat de doelstellingen zijn met betrekking tot kringlooplandbouw en de verduurzaming van de landbouw. De betalingen rond kringlooplandbouw, eco-schema's en het ANLb moeten dan ook helder, stabiel en robuust worden gemaakt om de inkomsten uit deze bronnen, ook op langere termijn, te kunnen garanderen. Daarnaast is er een rol weggelegd voor de overheid rondom de pacht voor natuurterreinen, compensatie voor afwaardering cultuurgrond, en regelgeving die een nichemarkt voor biologische producten mogelijk maakt. Ook de stapeling van beloningen is sterk afhankelijk van een actieve inmenging van de overheid.

Referenties

Bouma, Jetske, Mark Koetse en Jeroen Brandsma (2019). *Natuurinclusieve landbouw: wat beweegt Boeren? Het effect van financiële prikkels en gedragsfactoren op de investeringsbereidheid van agrariërs*. Den Haag, Planbureau voor de Leefomgeving, PBL-publicatienummer 3799.

<https://www.pbl.nl/sites/default/files/downloads/pbl-2020-natuurinclusieve-landbouw-wat-beweegt-boeren-3799.pdf>

Jongeneel, Roel (2020). *Verdienmodellen: actualiteit, theorie, praktijken en beleid*. Wageningen, Wageningen Economic Research, Nota 2020-067. <https://edepot.wur.nl/530231>

Meulen, Harold van der, Marcel van Asseldonk en Jakob Jager (2022a). *Effect van verbredingsactiviteiten op het inkomen in de land- en tuinbouw*. Wageningen, Wageningen Economic Research, Rapport 2022-126. <https://edepot.wur.nl/579406>

Meulen, Harold van der, Jakob Jager, Daniel de Jong, Rob Stokkers, Gabe Venema, en Marcel Vijn (2022b). *Kijk op multifunctionele landbouw; Omzet 2007-2020*. Wageningen, Wageningen Economic Research, Rapport 2022-030. <https://edepot.wur.nl/568136>

Polman, Nico en Roel Jongeneel (2020). 'Voor een natuurinclusieve landbouw zijn nieuwe verdienmodellen nodig'. In: *ESB (105) S 4791*.

Schrijver, Raymond, Judith Westerink, Klaas de Jong, Bert Smit, Ruud van der Meer en Marijke Dijkshoorn (2022). *Verdienmodellen voor extensieve landbouwbedrijven: pijlers, principes en perspectieven*. Wageningen, Wageningen Environmental Research, Rapport 3166. <https://edepot.wur.nl/573664>

Silvis, Huib, Raymond Schrijver en Allard Jellema (2022). *Stapelen van beloningen voor natuurinclusieve landbouw; Een lonkend perspectief?* Wageningen, Wageningen Economic Research, Rapport 2022-059. <https://edepot.wur.nl/573120>

Meer informatie

Dr. P.J. Woltjer, senior onderzoeker
T +31 (0)70 3358 155
E jop.woltjer@wur.nl
www.wur.nl/economic-research

December 2022